

ÖMÜR YOLU

Ələvsət BƏSİRLİ

Xatirə-povestdən səhifələr

(Əvvəli №25, 28 saylarımızda)

Biçin mövsümünün axırında nənəmlə dayım evə üç-dörd kisə buğda gətirərdilər. Hər il qışın axırında, yazın əvvəlində evdə buğdamız elə qurtarardı ki, heç bir ovuc qovurğalıq da qalmazdı. Onda nənəm dayımın gecə Kürdən tutduğu balıqları (müharibə vaxtı Kürdə balıq çox olardı, nənəm çəki balığını təndirdə qızardıb çörəksiz süfrəyə qoyardı) ikitəkərli arabaya doldurub səhər tezdən bazara aparardı. Onun bazardan qayıtmağını səbirsizliklə gözləyirdim. Axşamüstü nənəmin sürdüyü arabayı uzaqdan görcək qabağına qaçardım. Boş arabanın bir küncündə 2-3 kiloqramlıq kiçik un torbasını görüb dururdum. Nənəm bir araba balığı satıb əvəzinə aldığı həmin una çoxlu boranı qatıb çörək bişirər, kökəmin üstünə nehrə yağı sürtüb mənə o ki var, sevidirərdi.

Rəhmətlik nənəmin o çətin vaxtlarda tez-tez dediyi bir sözü heç vaxt unutmuram. O, deyər ki, çörək ən əziz nemətdir, bərəkətdir. Əgər görəsən ki, yerə düşüb, tozunu üfürəndən sonra öpüb gözlərinin üstünə qoy. Yemək mənə deyilsə, əl-ayaqdan uzaq yerə qoy ki, Allahın qurd-quşuna qismət olsun. Mən bu nəsihətə həmişə əməl etmişəm, uşaqlarıma da tapşırıram.

Müharibənin axır ili Qardaş dayımı orduya apardılar. Evimizdə şivən qopdu. Züleyxa nənəm yanib-yaxılırdı. Bütün övladları, qohumları cəbhədə olan qocamanın son-beşiyini, özünün yana-yana dediyi kimi, "ağzının sarısı getməmiş, topuqları bərkiməmiş" ciyərparasını da əlindən alıb odun-alovun içinə atmışdılar...

Bu hadisə mənə yaman yer eləmişdi. Sanki birdən-birə böyümüşdüm. Öz ələmimdə çox şeyləri "keşf" etmişdim. Nənəm mənə "balaca kişi" desə də, özümü evin tək kişisi sayırdım. Əməlli-başlı işəgücə yarayırdım. Səhər tezdən sarı inəyimizi naxıra ötürür, tövləni temizləyir, hini açıb toyuq-cücəni çölə buraxır, onlara göz qoyur, əmim uşaqlarına qoşulub Kür qırağındakı toğaydan (Tuqay meşəsinə belə deyirdilər) ot-çırtı gətirirdim. Günüorta nənəmin verdiyi kiçik bağlamayı çaydanla birgə anamla xalamın işlədiyi bostana aparırdım. Anam mənə görün kimi "kişim gəldi" deyib bağlamayı açır, xalamla nahar edirdi. Sonra bostandan xiyar-pomidor yığıb bağlamaya bükər, mənə bərk-bərk tapşırırdı: "Ağıllı balam, düz evə get".

Az keçmiş anam xəstələndi. Ona ağır iş görmək, bel, kətmənlə işləmək olmazdı. Əmimin göstərişilə anamı çəltik zəmisinə gözetçi qoydular. Zirək qadın idi. Nənəmin göndərdiyi çörəyi yeyib, çayı içəndən sonra çəltiyi ovub gilələdiyi düyünü çaydana doldurardı. Mən də guya çayı içilmiş boş çaydanı evə gətirirdim. Hər gün bu təkrar olunardı. Bəzən gündə iki-üç dəfə gedib gələrdim. "Dama-dama göl olar". Evimizdə (daha qazmada yaşamırdıq, dayım cəbhəyə getməzdən əvvəl birotalı kiçik ev düzəltdi) əməlli-başlı düyü "ehtiyatımız" var idi. Nənəm düyü torbasını yorğan-döşəyin arasında gizlədirdi...

Biçindən sonra əmim uşaqları ilə başa gedərdik. Yerə düşən sünbülləri torbamıza yığıb evə gətirərdik. Əmim belə bir qayda qoymuşdu: məhsul yığılıb plan dolandan sonra bostan ırlansın. Yeni təsərrüfatda çalışanlar qalan məhsulu özləri üçün yığsınlar. Belə vaxtlarda yaman sevinər, göz-qulaqda olardıq. "Urlama" xəbərini eşidən kimi bostana dərəşirdik. Hələ fürsət düşəndə qarovulçu çolaq Fətulladan gizli arxı aşib məhsulu tamam yığılıb qurtarmış bostanın qarqız-yemişindən də kisəməzə atardıq.

Uşaqlarla Kür qırağındakı meşəni, talanı gözib-dolaşır, doyunca yemlik, təkəsaq-qalı, əvəlik, qanqal, quşüzümü, cır meyvə yeyər, qalanını köynəyimə doldurub evə gətirərdim. Nənəm sevinib boynumu qucaqlar, "məşallah, böyümüsən, lap kişi olmusan, evə ruzi daşıyırsan", - deyər ki. Bu tərifdən quş kimi qanadlanır, özümü böyüklər kimi aparmağa, kişi xasiyyət olmağa çalışırdım. Fikirleşirdim ki, adam görək kişi kimi yaşaya, çörəyi özü qazana. Acanda çətinliklə də olsa, özümü tox kimi göstərirdim. Əmimgildə uşaqlarla oynayanda ortaya süfrə gələn kimi dərhal aradan çıxırdım. Əmim arvadı Nərinə xala (rəhmətlik çox yaxşı qadın idi) nə illah eləsə də, "toxam" deyib evimizə qaçardım. Nənəm dünyagörmüş, ayıq arvad idi. Bir dəfə mənə başdan-ayağa diqqətlə süzüb: "Böyükdükcə lap atana oxşayırsan, - dedi, - çox qabiliyyətli oğuldu Atamalı. Çörəyi ver çörəkçiyə, birini də üstəlik. Əsl çörəkçi idi Atamalı. Axır tikəsini də əsirgəməzdi ehtiyacı olandan".

Böyüyəndə öyrəndim ki, atam cəbhəyə gedənə qədər Salyan çörək zavodunda işləyib, öz işini gözəl bilib, evinin çörəyi bol olub. Ailəsinin payını götürüb, qalanını ehtiyacı olan qohuma, qonşuya verib. Dayım Qardaş, xalam oğlu Sabir, əmim oğlu Hidayət mənə danışılar ki, onlar o vaxt hər həftə bizə gəlib Gəngənə - evlərinə çörək aparırmışlar. Artıq saç-saqqalını ağartmış Sabirin söhbəti mənə yaman təsirləndirib kövrəldi: "Yenə həmişəki kimi sizə gəlmişdim. Sən təzə ayaq tutub yeriyirdin. Atamalı əmim çox fikirli idi. Demə, məndən qabaq qonşu gəlib, atan bizim çörək payımızdan ona verib. Zinyət xalam bir buxanka çörəyi dəsmala büküb mənə verdi. Sağollaşıb evdən çıxmışdım ki, atan mənə çağırırdı. Evdəki çörəyi yarı bölüb xalamın verdiyi buxankanın yanına qoydu: "Sizin ailə böyükdür. Gələn həftə vaxtlı gələrsən", - dedi. Sonra tapşırırdı ki, bağlamayı pencəyimə altına gizlədim. Heç kim görməsin. Ağır vaxtlar idi, yaman qıtlıq, çörək tapılmırdı. Bir az sonra müharibə başladı..."

Atam cəbhəyə qohum-əqrəba arasında hamudan əvvəl gedib, sonra əmilərim İman, Cabir, Səttar, dayılarım Ağaqlu, Abdubzim... İki əmim, bir dayım yaralı qayıtdılar. Səttar əmimlə Abdubzim dayımın "qara kağız"ları gəldi.

1945-ci ilin fevral ayında isə... Evimizdən ağlaşma səsi eşidib qapımı açdım. Astanada donub qaldım: evimizdə heç vaxt bu

qədər adam olmamışdı. Qara geyimli arvadlar ağlaşırdılar. Nənəm ağı deyirdi. Anam mənə qucaqlayıb hönkürdü.

Atamın "qara kağızı" gəlmişdi...

*Mən kiməm? Mən nəciyəm?
İmkanla arzuların
Arasında vurnuxan...
Zamanın dahrəsiylə
Qanadlı arzuları
Budanan bir bəndəyəm.*

B.Vahabzadə

* * *

Müharibə qurtarandan sonra Salyana, evimizə qayıtdıq: anam, nənəm, mən, bir də ağır illərdə ruzisi ilə dolandığımız... sarı inək. Salyanda da dolanışığımıza dayağ oldu sarı inək. Qonum-qonşu, tanış-biliş qarımızdaca inəyin süd-qatığını alıb pulunu verirdilər. Ata evimizin bir otağını kirayəyə vermişdik. Beləcə, şəhərdə dolanmağın çəmini tapmışdıq. Sonra anam "biznesini" genişləndirdi. Cəngən kəndindən olan tanışlar inəklərinin südünü bazara deyil, birbaşa evimizə gətirirdilər. Müştərilərin sayı get-gedə artırdı. Hətta Salyandakı hərbi hissənin zabitlərinin ailələri də süd-qatığı bizdən alırdılar. Görünür, ağızlarının ləzzətini bilirmişlər. Evimizin yaxınlığındakı bazarda süd-qatıq satan çox idi. Ancaq dedə-baba heyvandar olan anamın çaldığı qatığın ləzzəti bambaşqa idi. Südə heç vaxt su qatmazdı. Nənəm deyirdi ki, günahdır. Hətta südlü qabı axırda yaxalayanda da satılacaq südün üstünə tökməzdi. Qayıtarıb öz qazanına tökərdi.

Hərbiçilərin ailələri anamdan xahiş etmişdilər ki, süd-qatığı hər gün səhər tezdən onların evinə aparaq. Anam bunu mənə tapşırırdı.

Mən də hər gün dərəcə getməzdən əvvəl səhər tezdən durub həm sarı inəyi Salyanın yaxınlığındakı Arbatanda naxıra ötürər, süd-qatığı isə həmin kəndə gedən yolun hər iki tərəfində sıralanan səliqə-sahmanlı "fin evləri"ndə zabit ailələrinə çatdırırdım. Axşamlar inəyimizi naxırdan evə gətirəndə biçənəkdən ot da yığardım. Sarı inəyə canbaşla qulluq edərdik...

Artıq Qardaş dayım ordudan tərxis olunmuş, evlənilib ailə qurmuşdu. Nənəm oğlulugildə qalırdı. Həyat yoldaşı cəbhədə həlak olan Zərzər xalam əvə getmişdi. Qonum-qonşuda, qohum-əqrəbada müharibənin dul qoyduğu qadınların çoxu təzə ailə qurmuşdu. Anam isə bütün təklifləri rədd etmişdi, nənəmə də qulaq asmamışdı. "Evin kişisi olsa, yaxşıdır", - deyən anasına mənə göstərib bozarmışdı: "Evimin kişisinə nə gəlib? Görmürlər bəyəm?!" Qızının sərt cavabından arvad yaman incimirdi. "Zinyət xətrimə deydi, - umu-küsü eləmişdi, - neynək, getmirsən, getmə. Səni zorman əvə verirlər? Daha mənə niyə acılayırsan? Heç qızlığında belə deyildi. İlahi, insanın xasiyyəti necə dəyişərmiş, şükür məsləhətinə". Nənəm yanib yaxılırdı...

(Davamı olacaq)